

Research Article

Ankara Med J, 2020;(1):105-115 // doi 10.5505/amj.2020.97759

EMZİRME DESTEK MERKEZİ BAŞVURULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ EVALUATION OF BREASTFEEDING SUPPORT CENTER APPLICATIONS

 Şenay Koçakoğlu¹, Dursun Çadircı¹
¹Harran Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Şanlıurfa

Yazışma Adresi / Correspondence:
Şenay Koçakoğlu (e-posta: senaykocakoglu@yahoo.com)

Geliş Tarihi (Submitted): 02.12.2019// Kabul Tarihi (Accepted): 05.02.2020

Öz

Amaç: Anne sütü ile beslenme, bebek beslenmesinin en ideal yoludur. Bu araştırma ile emzirme destek merkezimize ait mevcut verileri ve annelerin emzirme tutumlarını irdelenmeyi amaçladık. Bu çalışmanın emzirme desteğine katkı sağlama yönünde ileri araştırmalara olanak sağlayacağı inancındayız.

Materyal ve Metot: Prospektif tipte planlanan bu araştırmada emzirme destek merkezimize başvuran, 50 anne ile bebekleri yer aldı. Araştırma verileri anne ve bebek için hazırlanan veri toplama formu ile elde edildi. Toplanan veriler SPSS 18 paket programı kullanılarak değerlendirildi.

Bulgular: Çalışmaya dahil edilen annelerin yaş ortalaması $28 \pm 6,23$ olup, 16-40 yaşları arasında dağılım göstermekteydi. Gebelik sayıları $3,71 \pm 2,59$ (min: 1- maks: 12) idi. Kadınların %32'sinin 4 ve üzeri sayıda yaşayan çocuğu vardı. Ortalama düşük sayısı 1,90 (min: 1- maks: 8) idi. Normal yolla doğum oranı $1,86 \pm 1,05$ olup sezaryen şeklinde doğum oranından ($0,21 \pm 1,05$) yüksekti. Bebeklerin %60'ı erkek, %40'ı kızdı. Ortalama bebek yaşı $2,83 \pm 3,38$ hafta (min: 0- maks: 16) hafta idi. Emzirilerek beslenen bebeklerin oranı %20 olup, %62'si ise anne sütüne ek olarak biberonla formül mama takviyesi almaktaydı. Hastanemizden taburculuk sonrası çalışmaya dahil edilen bebeklerin hastaneye yatış sebepleri; %42 alt solunum yolları enfeksiyonu (%20 pnömoni, %22 bronşit), %24 erken doğum, %8 yenidoğan sarılığı, %8 üriner enfeksiyon, %2 anomali idi. Bebeklerin ortalama hastanede kalış süreleri 16,5 gündü. Annelerin %96'sının sütü vardı. Test tartısında bebeklerin emerek anneden sağdıkları süt miktarı ortalama 20ml idi. Ayaktan başvuruların en sık sebebi; annenin sütünün yetmediği endişesiydi.

Sonuç: Anne sütü ile beslenmenin önemi bilinen bir gerçektir. Ek gıdalara ve emzirmenin dışındaki yöntemlere erken ve gereksiz başlanması önüne geçilmelidir. Yenidoğan bebeklerin hastanede yatırılarak tedavi edilmesi gibi sebeplerle annelerinden ayrı kalması, annenin emzirme davranışını olumsuz yönde etkilemektedir. Uzun ve zorlu bir süreç olan emzirme döneminde annelerin emzirme destek eğitimine ihtiyaç duyduğu gözlenmiştir. Emzirmenin etkin şekilde başlatılması ve sürdürülmesi konusunda iyileştirici düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, beslenme desteği, besleme yöntemi, emzirme.

Abstract

Objectives: Feeding with breastmilk is the ideal way of baby feeding. In this study, we aimed to examine the available data of our breastfeeding support center and the mothers' breastfeeding attitudes. We believe that this study will allow further research to contribute to breastfeeding support.

Materials and Methods: This prospective study included 50 mothers and their babies who applied to our breastfeeding support center. The research data were obtained by data collection form questions and were evaluated by using 'statistical package for the social sciences' (SPSS) 18 package program.

Results: The mean age of the mothers included in the study was $28 \pm 6,23$ and ranged between the ages of 16-40. Pregnancy number of the mothers was 3.71 ± 2.59 (1-12). 32% of the women had 4 or more living children. The mean number of abortions was 1.90 (min: 1- max: 8). The rate of delivery by normal spontaneous vaginal way was 1.86 ± 1.05 and this is higher than cesarean delivery rate (0.21 ± 1.05). 60% of the babies were boys and 40% were girls. The mean infant age was 2.83 ± 3.38 (min: 0- max: 16) weeks. The rate of breastfed infants was 20%. 62% of the babies received bottle feeding supplements in addition to breast milk. When the reasons for hospitalization of infants were examined; low respiratory infection rate was 42% (20% pneumonia, 22% bronchitis), preterm delivery rate was 24%, neonatal jaundice rate was 8%, urinary tract infection rate was 8% and anomaly rate was 2%. The mean hospitalization time of the infants was 16.5 days. 96% of the mothers had milk. On the test weighing, the average amount of milk that the babies sucked from their mother was 20 ml. The most common reason for voluntary outpatient care is the mothers' concerns about milk adequacy.

Conclusion: The importance of breastfeeding is a well-known fact. Early and unnecessary starting of additional foods and methods other than breastfeeding should be avoided. The fact that newborn babies are separated from their mothers due to reasons such as hospitalization and treatment affects the breastfeeding behavior of the mother negatively. It was observed that mothers need breastfeeding support training during the long and difficult period of breastfeeding. There is a need for remedial arrangements for effective initiation and maintenance of breastfeeding.

Keywords: Breastmilk, nutritional support, feeding method, breastfeeding.

Giriş

Birinci basamak sağlık hizmetlerinin en önemli hedeflerinden biri anne ve bebek sağlığını iyileştirerek ölümlerin önüne geçmek ve iyilik halinin devamını sağlamaktır. Bebeklerin kendi anneleri tarafından emzirilerek beslenmesi, hem bugüne dair, hem de ileriki yaşamlarına yönelik sağlık göstergeleri üzerinde kanıtlanmış olumlu etkileriyle, en geçerli ve maliyet etkin yöntem olarak görülmektedir. Victora ve ark.'nın kanıt değeri yüksek araştırmalarında, kendi annesi tarafından etkin şekilde emzirilen bebeklerin fiziksel, mental ve ruhsal yönlerden gelişimlerinin belirgin şekilde üstün olduğu gösterilmiştir.¹ Bu yolla bebekler solunum yolları ve barsak enfeksiyonlarından, obeziteden, lenfoma ve lösemi gibi kanserlerden korunmaktadırlar. Anne sütünün ileride ortaya çıkabilecek kronik hastalıkların gelişimini önleyici yönde de olumlu etkileri olduğu gösterilmiştir.¹⁻³

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), bebek beslenmesine yönelik olarak ilk altı ayda sadece emzirme ve 6 ay ve sonrası ise ek gıdalarla beraber emzirmenin 24 ay ve ötesine dek sürdürülmesini önermektedir. Bu önerileri teşvik eden ve destekleyen çalışmaların hedeflerine ulaşabilmesi, elde edilen veriler ışığında farkındalığı arttıracak, tutum ve davranış değişikliklerini sağlayacak eğitimlerle mümkün olabilir. Son yıllarda formül mama ve biberon kullanımının belirgin şekilde arttığı, hatta anne sütü ve emzirmenin yerine geçebileceği algısının oluştuğu görülmektedir. Anne sütü ve emzirme mucizesinin geri plana itiliyor olması nedeniyle, emzirme danışmanlığı eğitimlerine hız verilmesi gereksinimi doğmuştur. UNICEF evrensel mesajında; bebeklerini yeterli sürede ve etkin bir şekilde emzirebilmeleri için, bu uzun ve zorlu süreçte annelere destek olunması gerektiğini bildirmektedir.⁴⁻⁶ Aile hekimleri, pediatristler ve hemşirelerin hastayı bilgilendirmesi ve motivasyonel desteği bu noktada çok önemlidir. Emzirme desteği konusunun hassasiyeti göz önüne alındığında bu konu, sağlık profesyonellerinin mevcut iş yoğunluğu arasına sıkıştırılmayacak kadar önemli olup, sırf bu yönde hizmet vermek üzere eğitilmiş sağlık personellerine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Aileler, hükümetler ve toplumun tamamının konuyu sahiplenerek, annelerin üzerindeki bu ağır yükü paylaşması gerekmektedir. Bu amaçla annelere ve babalara yönelik doğum öncesi ve sonrası eğitimlerin planlanması önerilmektedir.⁷

Doğurganlık hızı en yüksek il olması bakımından, Şanlıurfa'da emzirme destek hizmetleri ayrı bir önem taşımaktadır⁵. Bu çalışmada, anne ve bebek sağlığı için büyük önem arz eden emzirmenin etkin şekilde başlatılması ve sürdürülmesine katkıda bulunmak amaçlanmış olup, bu yönde gereksinimlerin belirlenmesinde emzirme destek merkezimize ait veriler gözden geçirilmiştir.

Materyal ve Metot

Prospektif tipte planlanan araştırma, kurum onayı ve Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulunun 06.09.2018 tarih, 09 nolu oturum ve 14 sayılı kararı ile onaylamasının ardından başlatılmıştır. Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı bünyesinde, Mayıs 2018’de Emzirme Destek Merkezi kurulmuştur. Bu çalışmada 1 yıl süre ile merkezimize başvuran anne ve bebeklere ait sosyo-demografik veriler, başvuru sebepleri, mevcut bebek beslenme durumları ve destek eğitim ve danışmanlık sonrası edinilen tutumlarla ilgili veriler gözden geçirilmiştir. Hastanemiz yenidoğan yoğun bakım servisinde yatırılarak takip edilen ve kliniğimize eğitim amaçlı yönlendirilen bebekler ve anneleriyle, ayaktan başvuran tüm anne ve bebeklerinin çalışmaya dahil edilmesi planlanmıştır. Ancak merkezimize başvuran 15 annenin dil problemi nedeni ile veri toplama formunu doldurmada kısıtlılık yaşanmıştır. Bu durumda anne ve bebekleri, emzirme öncesi ve sonrası test tartısı, bebeği doğru emzirme pozisyonunda tutma, memeyi kavratma uygulamaları gösterilmesine rağmen çalışmaya dahil edilememiş, toplam 50 anne ve bebeği çalışmaya alınabilmiştir. Araştırma verileri anne ve bebek için hazırlanan veri toplama formu ile elde edilmiştir.

Merkezimize getirilen bebeklerin emzirme öncesinde çıplak ağırlıkları tartılmış, ayrıca bezleri ve zıbınları üzerindeyken test tartısı yapılmıştır. Hassas dijital bebek tartısı ile kiloları ölçülmüş, ardından gözlem altında emzirdikten sonra tekrar tartılarak kilo farkları tespit edilmiştir. Biberonla formül mama başlandığı için tekrar emmeye alışmakta zorlanan bebeklere süt ekleyici, enjektör pompası ve ince uçlu feeding sonda ile emme esnasında ağız kenarlarından sağılmış anne sütü, stok süt olmadığı hallerde formül mama verilmiştir. Bu sayede bebeklerin memeyi daha istekli kavraması, emerek süt sağması ve anne sütünün artırılması (relaktasyon) sağlanmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veriler SPSS 18 istatistik programı ile sayı ve yüzdelik testi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Çalışmaya dahil edilen annelerin yaş ortalaması $28 \pm 6,23$ yıl olup, 16-40 yaşları arasında dağılım göstermekteydi. Annelerin gebelik sayıları $3,71 \pm 2,59$ (min 1- maks 12) idi. Normal yolla doğum oranı $1,86 \pm 1,05$ olup sezaryen şeklinde doğum oranından ($0,21 \pm 1,05$) yüksekti. Düşük sayılarına bakıldığında annelerin %62 oranında bir kez, %6 oranında 8 kez düşük yaptıkları tespit edilmiştir. Yaşayan çocuk sayıları $3,06 \pm 1,99$ olup, 4 ve üzeri sayıda çocuk sahibi olan annelerin oranı %32 (n=16)’dır (Tablo 1). Annelerin %30’u (n=15) okuryazar değildi. %34’ü (n=17) ilkokul, %18’i (n=9) ortaokul, %14’ü (n=7) lise, %4’ü (n=2) üniversite mezunu idi. Çalışma durumları sorgulandığında %90’ının (n=45) ev hanımı, %10’unun (n=5) çalıştıkları görüldü.

Tablo 1. Çalışmada yer alan annelere ait obstetrik özellikler

	Ort.±SS*	Min-Maks
Anne yaşı ortalama	28 ± 6,23	16-40
Gebelik Sayısı	3,71 ± 2,59	1-12
Düşük sayısı	1,82 ±1,03	0- 8
Yaşayan çocuk sayısı	3,06 ± 1,99	1-10
Doğum şekli		
Vajinal doğum	1,86±1,05	0-7
Sezaryen doğum	0,21 ± 1,05	0-5

SS*: Standart sapma

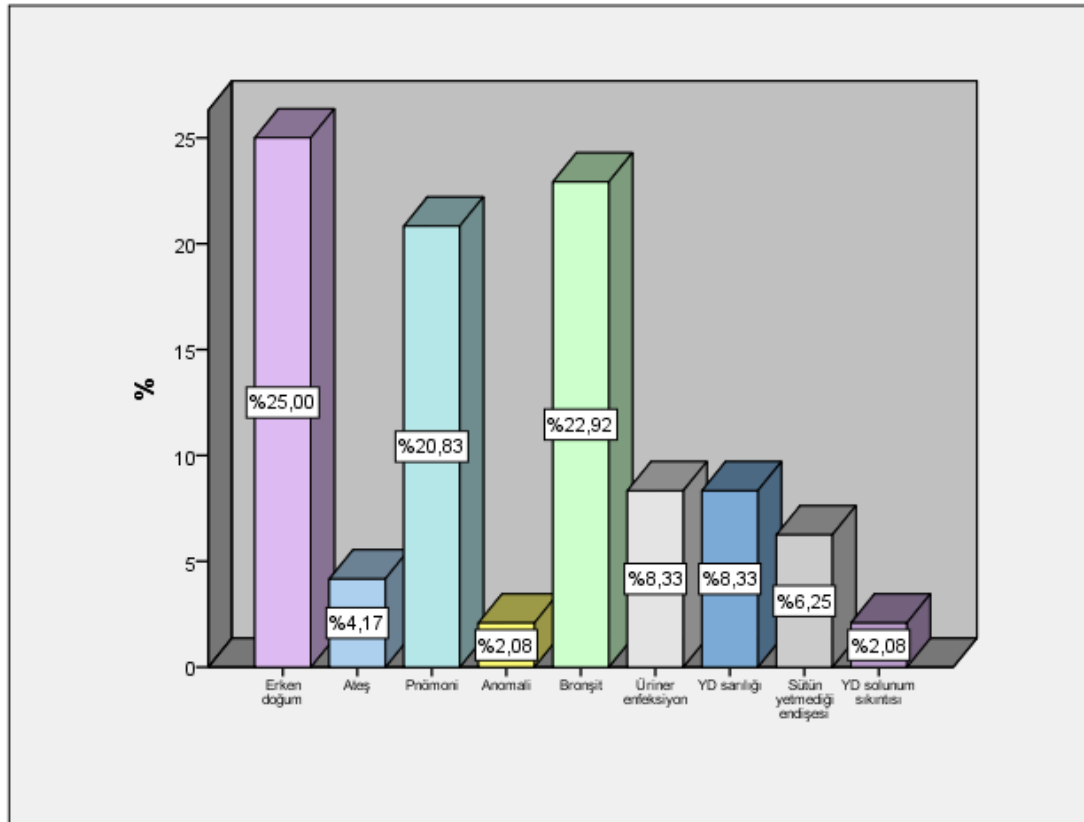
Çalışmaya dahil edilen bebeklerin %60'ı erkek, %40'ı kız idi. Yaş ortalamaları 2,83 ± 3,38 hafta idi. Test tartısı öncesi alınan çıplak ağırlıkları 3172 ± 973,46 gramdı. Test tartısına göre bebeklerin anneden sağdıkları süt miktarı 20,82±15,71 (0-65) ml idi. Emzirme destek merkezi başvurularının %86'sının hastanemizden taburculuk sonrası, %14'ünün ayakta başvuru olduğu görüldü (Tablo 2).

Tablo 2. Bebeklere ait özellikler

	n	%
Bebek cinsiyeti		
Kız	20	40
Erkek	30	60
Başvuru şekli		
Taburculuk sonrası	43	86
Ayaktan başvuru	7	14
	Ort.±SS*	Min-Maks
Bebek yaşı (hafta)	2,83 ± 3,38	0-16
Bebek kilosu (gram)	3172 ± 973,46	2000-7700
Test tartısına göre bebeğin anneden sağdığı süt miktarı (ml)	20,80±15,75	0-65

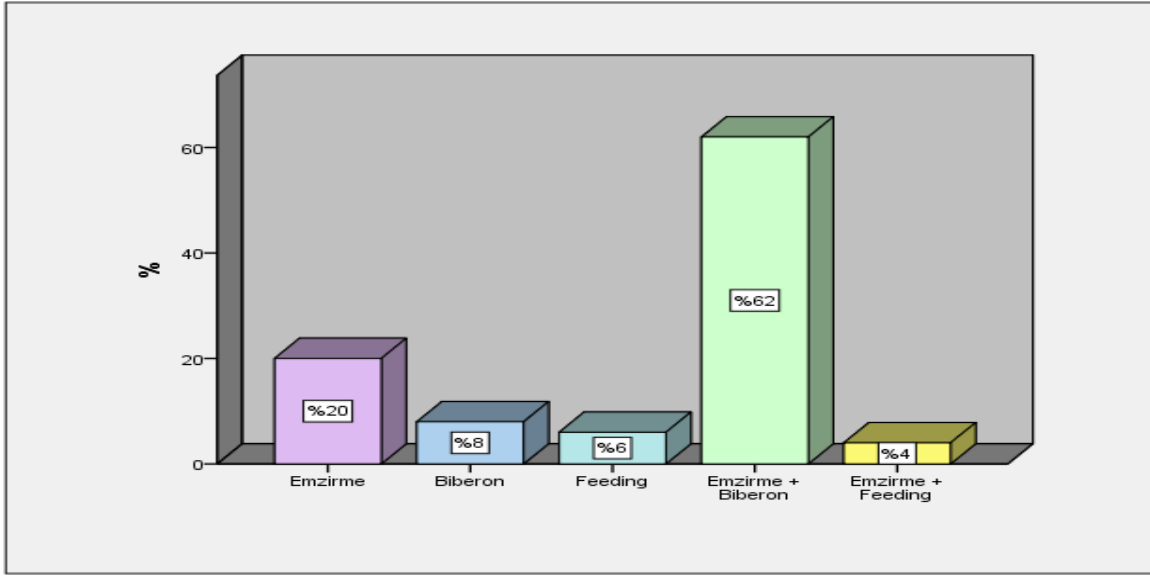
Bebeklerin hastaneye yatış ve başvuru sebepleri incelendiğinde %25'i (n=12) erken doğum, %22,92'si (n=11) bronşit, %20,83'ü (n=10) pnömoni, %8,33'ü (n=4) yenidoğan sarılığı, %8,33'ü (n=4) üriner enfeksiyon, %6,25'i (n=3) annenin sütünün yetmediği endişesi, %4,17'si (n=2) ateş, %2,08'i (n=1) yenidoğanın solunum sıkıntısı, %2,08'i (n=1) anomali olduğu görüldü (Şekil 1).

Çalışmaya katılan bebeklerin %20'si (n=10) emzirme ile %8'i (n=4) biberon ile %6'sı (n=3) feeding tüple besleniyordu. Bebeklerin emzirme + biberonla beslenme oranı %62 iken %4'ünün emzirme + feeding ile beslendiği görüldü (Şekil 2). Annelerin %32,60'ına (n=16) sütlerini arttırmak için galaktagog ilaç, çay önerildi (Tablo 3).

Şekil 1: Bebeklerin hastanede yatış ve başvuru nedenleri

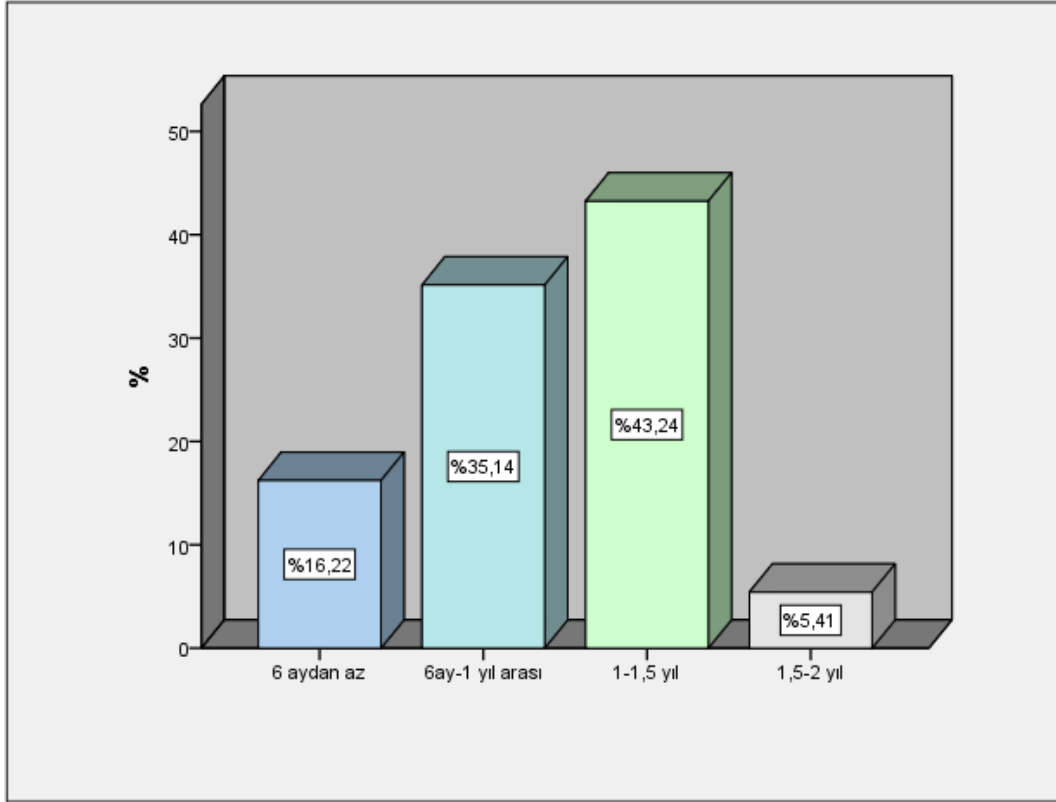
Annelerin %95,92'sinin (n=47) sütünün olduğu, %4,08'inin (n=2) ise sütlerinin kesildiği görüldü. Annelerin %20'si (n=10) sütlerini el ile, %78'i (n=39) pompa ile sağıyordu. Annelerin önceki bebeklerini emzirme durumları sorgulandığında, bebeklerini 6 aydan kısa süre ile emzirme oranının %16,22 (n=6) olduğu görüldü. 6 ay 1 yıl arası emzirme oranı %35,14 (n=13), 1- 1,5 yıl arası %43,24 (n=16), 1,5- 2 yıl arası emzirme oranı ise %5,41 (n=2) idi (Şekil 3). Önceki bebek beslenmesine %40,54 oranında (n=15) ilk 6 ay içinde, %59,46 oranında (n=22) 6 aydan sonra formül mama eklenmişti.

Şekil 2: Bebeklerin beslenme şekli

Tablo 3. Annelerin bebeklerini besleme davranışlarına ait özellikler

	n	%
Annede süt durumu		
Var	48	95,92
Yok	2	4,08
Annelerin süt sağma şekli		
El ile	10	20,41
Pompa ile	39	78,59
Önceki bebeklerin beslenmesine formül mama ekleme		
İlk 6 ayda	15	40,54
6 aydan sonra	22	59,46
Galaktakog (ilaç, çay vb.) önerilme durumu		
Başlanmadı	34	67,40
Başlandı	16	32,60

Şekil 3: Annelerin önceki bebeklerini emzirme durumu

Tartışma

Anne ve bebek sağlığı için önem arz eden, anne sütü ile besleme ve emzirme konusunda desteğe ihtiyacı olan, annelere ve bebeklerine ait emzirme destek merkezi verilerini ve annelerin emzirme tutumlarını irdelenmeyi amaçladığımız bu çalışmada anne yaşlarının 16-40 yaş aralığında dağıldığı, erken yaş (18 yaşın altında) ve geç yaş (35 yaşın üstünde) doğumlarının olduğu görülmektedir. Annelerin %32'si 4 ve üzeri sayıda çocuğu olup, düşük sayılarının yüksekliği (max= 8) dikkat çekmektedir. Erken ve geç yaş gebeliklerin, iki yıldan sık aralıklarla doğum ve düşüklerin sağlık açısından sakıncalı olduğu kabul edilmektedir. Dört ve üzeri sayıda doğumlarda anne ve bebek sağlığının olumsuz yönde etkilenebileceği bildirilmiştir.^{8,9} Bu durum komplikasyonlara ve ölümlere yol açabilmektedir. Elkin ve ark.'nın Aile Sağlığı Merkezi (ASM)'ne başvuran gebelerde emzirme eğitiminin etkileri üzerinde yaptığı çalışmada 18-27 arası yaş dağılımı %58,5 olup 38 yaş üstü gebe oranı %2,5 olarak bildirilmiştir. Gebelik sayılarının ise 1,9±1 olduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda annelerin gebelik yaşı ve gebelik sayılarının daha yüksek olduğu görülmektedir.¹⁰ Bu durum, bölgenin

sosyokültürel özellikleri ve modern doğum kontrolü yöntemlerinin etkin olarak kullanılmaması ile açıklanabilir.⁵⁻⁹ Mevcut veriler bölgede aile planlaması ve doğum kontrol yöntemlerinin uygulanmasına yönelik eğitimlerin artırılmasına ihtiyaç olduğunu düşündürmektedir.

Merkezimize getirilen bebekler çoğunlukla yoğun bakım ünitesinden taburculuk sonrası yönlendirilmekteydi. Araştırmaya dahil edilen bebeklerin büyük bir kısmı (%25), erken doğum nedeniyle yenidoğan yoğun bakım kliniğinde takip edilmiş olup yaşları $2,83 \pm 3,38$ hafta arasında dağılım göstermekteydi. Yalaki ve ark. yaptıkları çalışmada yenidoğan yoğun bakımında erken doğum nedeni ile yatış oranını %31,1 olarak bildirmişlerdir.¹¹ Erken doğumların yoğun bakım yatışları için önemli bir sebep olduğu bilinmektedir. Prematüre bebeklerin fiziksel ve motor gelişim bakımından ve özellikle bağışıklıklarının desteklenmesi bakımından anne sütüne daha çok ihtiyaçları olduğu bilinmektedir.¹² Küçüköğlü ve ark. çalışmalarında yoğun bakım ünitesinde yenidoğan bebeği yatırılarak takip edilen annelere danışmanlık verilmesinin emzirme oranını arttırdığını göstermişlerdir.¹³

Türkiye’de annelerin bebeklerini ilk 6 ayda sadece anne sütü ile emzirerek besleme oranları TNSA 2008 raporunda %41,6, 2013 raporunda ise %30,1 olarak bildirilmiştir.⁵ 2018 TNSA raporuna göre ise oran %41’dir.¹⁴ Dünyada emzirme oranlarını değerlendiren ve 194 ülkeden elde edilen verileri paylaşan "Küresel Emzirme Karnesi", ilk altı ayda sadece anne sütü ile beslenen bebeklerin oranının %40 olduğunu bildirmektedir. Verilere göre bu ülkelerin ancak 23’ünde bu oran %60’ın üzerindedir.¹⁵ Çalışmamıza katılan annelerin %95,92’sinin sütü olmasına rağmen yalnızca %20’si bebeklerini sadece anne sütü ile emzirerek beslemektedir. Bu çalışmada annelerin yarısına yakınının önceki bebeklerini 1-1,5 yıl emzirdiği, emzirme süresini 1,5-2 yıla uzatanların oranının ise %5,41 seviyelerinde kaldığı görülmüştür. Kadınların yetersiz doğum izni, maddi zorunluluklar gibi nedenlerle çalışma hayatına erken dönüşleri, mama reklamlarından etkilenme ve özenme, çevre etkisi, sütün yetmediği kaygısı gibi sebeplerin, emzirme oranlarını olumsuz yönde etkilediği bildirilmiştir.⁴ Annelerin önceki bebeklerine ilk altı ayda formül mama başlama oranı %40,54 olup, Yıldız ve ark.’nın çalışmalarında bildirdikleri orandan (%26,4) belirgin şekilde yüksek olduğu görülmektedir.¹⁶ DSÖ ve UNICEF tarafından ilk altı ayda bebeklerin sadece anne sütüyle beslenmesi önerilmiştir, Türkiye’nin bu hedefin gerisinde olduğu görülmektedir.⁵ Bu çalışmada bebeklere %62 oranında emzirmenin yanında biberonla formül mama verilmektedir. Kumar ve ark., biberon kullanımının bebeklerde kafa karışıklığına sebep olduğunu ve bunun da emmeyi olumsuz etkileyerek meme reddini beraberinde getirdiğini göstermişlerdir.¹⁷ Emzirme destek merkezimizden hizmet alan ve bu araştırmaya dahil edilen annelere bilgilendirme ve tutum geliştirmeye yönelik eğitim ve yaklaşım verilmiştir. Akan, yaptığı çalışmada evleri ziyaret ederek emzirme konusunda 4 hafta gibi bir süre ile yeterli sürede danışmanlık verilmesinin emzirme davranışı üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir.^{18,19}

Bu araştırmada sütlerinin yetmediğinden endişe duyarak başvuran annelerin oranı %6,25'dir. Test tartısı yönteminde bebeğinin kilo artışını gören anne, sütünün yetmediğı ve bebeğini yeterince besleyemediğı gibi tereddütlerinden kurtulabilmektedir. Bu annelerin sütlerinin yettiğine ikna olmaya ihtiyaçları olduğı görülmüştür. Rankin ve ark. araştırmalarında emzirme davranışının sürdürülmesinde test tartısının etkili bir uygulama olduğunu göstermişlerdir.^{18,20}

Anne sütünü arttırmaya yönelik olarak verilen eğitim ve önerilere ek olarak annelerin %32,60'ına galaktakog başlanmıştır. Galaktakog kullanımı, etkinliğı kişiler arası farklılık gösterebilmekle beraber sütün artırılması amacıyla tercih edilebilmektedir. Yapılan araştırmalarda galaktakogların anne sütünü arttırmadaki etkinliğı gösterilmiştir.^{20,21}

Emzirme Destek Merkezimizin içinde yer aldığı üniversite kampüsünün şehir merkezine uzak olması, annelerin merkezimize kontrol başvurularını güçleştirmektedir. Bununla beraber Emzirme Destek Merkezimizin, Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde yatırılarak takip edilen bebeklerin emzirme becerilerini artırma ve annenin doğru ve etkin emzirebilmesini sağlama noktasında olumlu katkıları olduğı gözlenmiştir. Literatürde de benzer şekilde anneye verilen interaktif, uygulamalı emzirme eğitimlerinin emzirme davranışının gelişmesinde olumlu katkıları olduğı bildirilmektedir.²²⁻²⁴

Çalışmamızda annelerin büyük bir kısmında süt varlığına rağmen bebeklerini formül mama ve biberonla besleme tutumlarının olduğı görülmektedir. Annelerin kendilerine güvenmeleri ve emziremedikleri hallerde bebeklerine sağarak sütlerini temin etmeleri konusunda desteklenmeye ihtiyaçları vardır. Bu amaçla topluma ve hedef kitleye yönelik eğitim programları düzenlenmelidir. Sağlık çalışanlarının ve yerel idarelerin konuyu sahiplenmeleri, emzirme destek merkezlerinin sayılarının artırılması ve bu merkezlerin eğitimli ekiplerle güçlendirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almalıdır. Duruma yönelik olarak üretilen politikaların hassasiyetle uygulanmasının, emzirmenin desteklenmesi yönünde önemli katkıları olacaktır. Anne sütünü ve emzirmenin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik tedbirler geliştirilmesi amacıyla bölgesel, sosyokültürel özellikleri analiz eden ileri çalışmalara ihtiyaç olduğı düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Victora CG, Aquino EM, do Carmo LM ve ark. Maternal and child health in Brazil: progress and challenges. Lancet 2011;377:1863-76.
2. Breastfeeding series, Lancet [Internet]. <https://www.thelancet.com/series/breastfeeding> (Erişim Tarihi: 01.08.2019).
3. Lene SN, Kim Fleischer M. Breastfeeding and future health. Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care 2006;9(3):289-96.

4. World Health Organization. Baby-friendly hospital initiative: revised, updated and expanded for integrated care. 2009.
5. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2013) [İnternet]. (http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf) (Erişim Tarihi : 14.09.2019).
6. UNICEF [İnternet]. From the first hour of life. Making the case for improved infant and young child feeding everywhere. <https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2016/10/From-the-first-hour-of-life.pdf> (Erişim tarihi: 03.04.2019).
7. Guise JM, Palda V, Westhoff C. The effectiveness of primary care-based intervention stop promote breastfeeding: systematic evidence review and meta-analysis for the US Preventive Services. *Ann Fam Med*, 2003;1(2):70-8.
8. T.C. Sağlık Bakanlığı. Ulusal AP Hizmet Rehberi, Dördüncü Basım. 2005: 67-79. Ankara: Damla Matbaacılık. ISBN 975-590-044-6.
9. Jelamschi L, De Ver Dye T. Decline in under-5 mortality rate (U5MR) in Turkey: a case study. UNICEF Ankara, Turkey. December 2009.
10. Elkin N, Ören MM, Demirel A ve ark. Bir aile sağlığı merkezine başvuran gebelerin anne sütü ve emzirmeye ilişkin bilgi ve tutumları. *Sted* 2015;2(24):41-8.
11. Yalaki Z, Çiftçi N, Kara S. Ve ark. Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde İzlenen Bebeklerde Saptanan Konjenital Kalp Hastalıklarının Retrospektif Değerlendirilmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* 2017;11(3):179-82.
12. Lawrence RA and Lawrence RM. (Eds). *Premature infants and breastfeeding in Breastfeeding a guide for the medical profession*, 8 th Edition, Saunders 2016:541-2.
13. Küçüköglü S, AYTEKİN A, ATEŞEYAN S. Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin bebeklerine anne sütü verme eğilimleri ile emzirme öz yeterliliklerinin karşılaştırılması. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2015;4(2):71-8.
14. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması [İnternet]. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA_2018_ana_Rapor.pdf (Erişim Tarihi 26. 12. 2019)
15. UNICEF. Tüm dünyada bebekler ve anneler emzirmeye yatırım yapılmamasının olumsuz sonuçlarına maruz kalıyor [İnternet]. <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32793> (Erişim Tarihi: 26.12.2019)
16. Yıldız A, Baran E, Akdur R, ve ark. Bir sağlık ocağı bölgesinde 0-11 aylık bebekleri olan annelerin emzirme durumları ve etkileyen faktörler. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 2008;61(02):61-7.
17. Kumar H, Singhal PK, Singh S, et al. Spoon vs bottle: a controlled evaluation of milk feeding in young infants. *Indian Pediatr* 1989;26:11-7.

18. Türkyılmaz C. Emzirme danışmanlığı ve emzirmede karşılaşılan sorunlar. Klinik Tıp Pediatri Dergisi 2016;8(2):19-33.
19. Akan N. İlk dört ayda sadece anne sütü ile beslenmede hemşire etkinliğinin incelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara; 1995.
20. Rankin MW, Jimenez EY, Caraco M, Collinson M, Lostetter L, DuPont TL. Validation of test weighing protocol to estimate enteral feeding volumes in preterm infants. The Journal of pediatrics. 2016;178:108-12.
21. Kauppila A, Kivinen S, Ylikorkala O. A dose response relation between improved lactation and metoclopramide. Lancet 1981;1(8231):1175-7.
22. Ehrenkranz RA, Ackerman BA. Metoclopramide effect on faltering milk production by mothers of premature infants. Pediatrics 1986;78(4):614-20.
23. Palda VA, Guise JM, Wathen CN Interventions to promote breastfeeding: Applying the evidence in clinical practice. Canadian Medical Association Journal 2004;170(6):976-8.
24. Serçekuş P, Mete S. Turkish women's perceptions of antenatal education. International Nursing Review 2010;57(3):395-401